

## CenRaPS Journal of Social Sciences

International Indexed & Refereed

**CenRaPS**  
Journal of Social Sciences

ISSN: 2687-2226 (Online)  
<https://cenraps.org/journal/>

OPEN ACCESS

Book Review

Accepted Date: 25.12.2023

Publication Date: 23.01.2024

[doi.org/10.46291/cenraps.v5i2.113](https://doi.org/10.46291/cenraps.v5i2.113)

### KİTAP İNCELEMESİ

*İmâm-ı Rabbânî Ebü'l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilâbidîn el-Fârûkî es-Sirhindî. Mükâşefât-ı Ayniyye. Çev. Dr. Md. Abu Baker Siddique. Narayanganj: Hakimabad Khanka-e-Mozaddedia, 6. baskı, 2009.*

ISBN 984-70240-0021-7

### Saeyd Rashed Hasan CHOWDURY

ORCID: 0000-0002-3864-1378

saeydrashed.du1991@gmail.com

Doktor Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri (Tasavvuf) Bölümü,  
Assistant Professor, Dr. Bartın University, Faculty of Islamic Science,  
Department of Basic Islamic Sciences (Sufism),  
Bartın, Türkiye

### Özet:

Bu çalışma, İmâm-ı Rabbânî Ebü'l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilâbidîn el-Fârûkî es-Sirhindî'nin "Mükâşefât-ı Ayniyye" adlı eserine ilişkin bir değerlendirmedir. İmâm-ı Rabbânî, Mükâşefât-ı Ayniyye'de şeriatın öneminden bahsederken, Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünnetine tam olarak uymayan insanların dünya ve ahiret menfaatlerine kavuşamayacaklarını belirtmiştir. İmâm-ı Rabbânî, insanların şeriatın tam takipçisi olabileceği süreç hakkında net bir fikir vermiştir. Şeriatın hangi unsurlardan oluştuğunu anlatmıştır. Ona göre şeriat üç unsurdan oluşur: Birincisi ilim, ikincisi amel, üçüncüsü de ihlâs. Ona göre bu ihlâs, ilmin, amelin ve şeriatın ruhudur. İnsanın ihlâsa tam olarak uyabilmesi için tarikatlardan birine girmesi gerekmektedir. Tarikatların en iyisi, en basiti ve en anlamlısı Nakşibendiyye Müceddidiyye tarikatıdır. İmâm-ı Rabbânî'ye göre tarikat sadece bir terim değil, aynı zamanda şeriatın ayrılmaz bir parçasıdır. Ona göre ihlâsa tam olarak uyulması durumunda tarikatın alternatifi yoktur. Bu görüşte bütün Müslümanların tarikata uymasının önemli olduğuna dikkat çekmiştir. İyi bir insan olabilmek için Nakşibendiyye Müceddidiyye Tarikatı'nın önemini yadsınamaz olduğuna dikkat çekmiştir. İmâm-ı Rabbânî, "Mükâşefât-ı Ayniyye" adlı eserinde, şeriat ile tarikat arasında bir uzlaşma sağlamıştır. Bu eserinde, insanların sadece şeriatı değil, aynı zamanda manevi eğitim almasının da önemini vurgulamıştır. İyi pirlere ve müridlere rolüne dikkat çekerek, bu rehberlerin önemini vurgulamış ve ikiyüzlü pirlere eleştirmiştir. Eserini yirmi dokuz bölüme ayıran İmâm-ı Rabbânî, ünlü mutasavvıfların tasavvuf tecrübelerini ve tasavvufun

farklı terminolojisini detaylı bir şekilde ele almış, aynı zamanda seyrü sülûk'ün tasavvufun farklı seviyelerini anlatmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Tasavvuf, Tanınmış Sufiler, Seyrü sülûk, Makam, Şeriat ve Tarikatın Önemi.

## BOOK REVIEW

*Imam Rabbani Abu'l-Barakāt Aḥmad ibn 'Abd al-Ahad ibn Zayn al-Abidin al Faruk al-Sirhindī. Mukashifate Aynia. Trans. Dr. Md. Abu Baker Siddique. Narayanganj: Hakimabad Khanka-e-Mozaddedia. 6. baskı, 2009.*

ISBN 984-70240-0021-7

### Abstract

This scholarly examination critically assesses the literary work titled "Mukashifate Aynia", authored by Imam Rabbani, also known as Abu'l-Barakāt Aḥmad ibn 'Abd al-Ahad ibn Zayn al-Abidin al-Faruk al-Sirhindī. In "Mukashafat al-Ayniyya," Imam Rabbani underscores the importance of strict adherence to Sharia. He contends that individuals deviating from full compliance with the Quran and the Sunnah of Prophet Muhammad (Pbuh) will not reap benefits in either the temporal realm or the afterlife. Imam Rabbani elucidates a comprehensive framework for individuals aspiring to be steadfast adherents of Sharia, delineating its constituents into three fundamental elements: knowledge, action, and sincerity. According to Imam Rabbani, sincerity is the linchpin encompassing knowledge, action, and the quintessence of Sharia. He posits that achieving complete sincerity necessitates affiliation with a Sufi order. He extols the Naqshbandi-Mujaddidi Sufi order as the preeminent, uncomplicated, and profoundly meaningful choice among these orders. Imam Rabbani contends that the Sufi order is not merely a semantic designation but an integral facet of Sharia. He believes no viable alternative to the Sufi order exists when sincerity is wholeheartedly embraced. Within this framework, he underscores the imperative for all Muslims to align themselves with the Sufi order. Furthermore, Imam Rabbani accentuates the undeniable significance of the Naqshbandi-Mujaddidi Sufi order in fostering virtuous character. In "Mukashafat al-Ayniyya," he adeptly reconciles the tenets of Sharia with those of the Sufi order, presenting a cohesive synthesis of their principles. The work emphasises the adherence to Sharia and underscores the pivotal role of spiritual education in shaping individual character. Imam Rabbani emphasises the influential role of virtuous spiritual guides and mentors while critiquing insincere or hypocritical figures within the spiritual realm. Imam Rabbani intricately explores the mystical experiences of

revered Sufis and delves into the intricate terminology unique to Sufism in the meticulous division of his work into twenty-nine sections. Concurrently, he expounds upon the concept of "The Journey (Seyr-u Suluk)," providing nuanced insights into the various levels and dimensions of Sufism.

**Keywords:** Sufism, Well-known Sufis, The Journey (Seyr-u Suluk), Maqam, The Importance of Sharia and Tariqa.

İmâm-ı Rabbânî Ebü'l-Berekât Ahmed bin Abdilehad bin Zeynilâbidîn el-Fârûkî es-Sirhindî (1564–1624), Hint alt kıtasının önde gelen İslam âlimlerinden biriydi. Hanefî mezhebine ve Nakşibendî tarikatına bağlıydı. Kendisine "Müceddid-i Elf-i Sâni" veya "İkinci Bin Yıllın Yenileyicisi" unvanı verilmiştir. Kendisi en çok Babür İmparatoru Ekber'in İslâm karşıtı faaliyetlerine muhalefetiyle tanınmaktadır. İmâm-ı Rabbânî sadece bir din reformcusu değil, aynı zamanda reformcuların da lideriydi.

Babür İmparatoru Ekber, Dîn-i İlâhî'yi kurarak Müslümanları İslam'dan uzaklaştırmak için birçok girişimde bulunmuştur. Bu süre zarfında Hint alt kıtasındaki Müslüman toplumu giderek İslam'dan uzaklaşmaya başlamıştır. Bu dönemde Hint alt kıtasındaki halklar arasında, hatta alimler arasında bile çeşitli fitneler yayılmıştır. Sûfiler arasında iyi gruplar olduğu gibi, bazı sahtekâr gruplar da İslam karşıtı faaliyetlerde bulunmuşlardır. İmâm-ı Rabbânî bu dönemde İslam karşıtı faaliyetlerde bulunanlara karşı çeşitli tedbirler almaya başlamıştır. Özellikle çeşitli kitaplar yazarak insanlara İslam şeriatını takip etmeleri konusunda ilham vermiştir. Bunun devamında Şeriat ve Tarikatın çeşitli konularını halka anlatmak için Mükâşefât-ı Ayniyye adlı bir kitap yazmıştır.

İmâm-ı Rabbânî'ye göre, İslam alimlerinin çoğu ihlâs kavramını doğru bir şekilde anlamamaktadır. Ona göre, gerçek ihlâsa ulaşmak isteniyorsa, bu yolda ilerlemek için gerçek pirlerin ve evliyaların rehberliğinde seyrü sülûk'e ulaşmak gereklidir. İslam'ın ilk dönemlerinde, insanlar şeriat bilgilerini fıkıh âlimlerinden, tasavvuf bilgilerini ise tasavvufun pir-mürşidlerinden öğrenmişlerdir. Bu dönemde, birçok kişinin gerçek pirlerin rehberliğinde manevi bilgi edindiğine dair birçok kanıt bulunmaktadır. Bu süreçte, şeyhlerin doğrudan denetimi altında binlerce alim, İslam bilgisini edinmiştir. Bütün bu evliyaların etkisiyle, İslam alemi iman ve hidayet nuruyla aydınlanmıştır. İmâm-ı Rabbânî'ye göre, İslam dünyası insanları, binlerce medrese ve âlimin varlığına rağmen İslam'ı sadakatle takip etmemekte, ayrıca zaman

içinde maneviyattan uzaklaşmaktadır. İmâm-ı Rabbânî, kitabında bu konuları detaylı bir şekilde ele almıştır.<sup>1</sup>

İmâm-ı Rabbânî, "Mükâşefât-ı Ayniyye" kitabının ilk bölümünde, Kaddesallâhü Teâlâ Esrârehümül tarikatının özelliklerini detaylı bir şekilde açıklamıştır. Bu tarikat mensupları, tamamıyla tasavvufun teveccüh mertebesine ulaşmış, hatta bir adım öteye geçerek tasavvufun cezbe makamını aşmışlardır. İstihlâk ve İzmihalal'i kabul etmeye yönelik bu aşama, tasavvufta "cezbe" olarak adlandırılmaktadır. Tasavvufta cezbe makamı, gaybın nokta-i daire düzeyiyle ilişkilendirilir ve bu nokta, Muhammed (s.a.v.)'e ait olan Nihayatün-Nihâyet seviyesini simgeler. Nihayatün-Nihaye seviyesi, tasavvufun nihayet ve başlangıç denilen iki seviyesi arasında bir yerdedir.

Sûfîler, bu mertebeleri geçtikten sonra fenâfillâh ve bekâbillah mertebelerine ilerlerler. Ancak, bu aşamalara ulaşabilmek için mutlaka Velâyet Muhammed'i ve Hz. Muhammed (s.a.v.) ile derin bir ilişkiye sahip olmak gerekmektedir. İmâm-ı Rabbânî'nin ifadesine göre, tasavvuf yolculuğunda bu seviyelere erişebilmek için Muhammedî velâyetle sağlam bir bağ kurmak zorunlu bir adımdır.<sup>2</sup>

İmâm-ı Rabbânî'ye göre, Hz. Ali (r.a.), seyrü sülûk'ün tüm aşamalarını başarıyla geçerek fenâ ve bekâ mertebelerine ulaşmıştır. Hazret-i Ebû Bekir ve Ali (r.a.) ise nokta-i nihayet'e yani bekâ mertebesinin son noktasına ulaşmışlardır. Bu seviyede semâ ve cezbe terimleri büyük bir öneme sahiptir. Burada sıfat ve renk fazlalığı bulunmamakla birlikte, cezbe son noktayla bağlantılıdır. Çeşitli tasavvuf tarikatları, tarikat referanslarını Hz. Ebu Bekir (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.) ile ilişkilendirmektedir. Hz. Ömer (r.a.) ve Hz. Osman (r.a.) da birçok tarikatla ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte, Hazreti Ali (r.a.)'nin manevi yolu daha geniş bir tanınırlığa sahiptir. Tarikatlar, çoğu zaman bu yolları takip ederek hedeflerine ulaşmışlardır.

Hz. Ali (r.a.), dört halifenin sonuncusu olması sebebiyle, tarikatı daha da şöhret ve tanınırlık kazanmıştır. Bazı cahil kişiler, Hz. Ali (r.a.)'nin tarikatını eksiksiz olarak kabul ederken, diğer üç halifenin tarikatını eksik sanma eğilimindedirler. İmâm-ı Rabbânî, bu tür düşünceleri sert bir dille eleştirmiştir. Hazreti Ömer (r.a.)'in izlediği yol üzerinden seyrü sülûk'u tamamlayan birçok büyük meşâih olduğunu belirtmiş, hatta Hz. Abdülkâdir Geylânî'nin de Hazreti Ömer (r.a.) ve Hazreti Ali'nin (r.a.) yolunu takip ettiğini ifade etmiştir. İmâm-ı Rabbânî'ye göre, Hz. Ebu

<sup>1</sup> Saeyd Rashed Hasan Chowdury– Vahit Göktaş, "A Critical Analysis of Imam Rabbani Ahmad Sirhindi's Doctrines on Sufism", *Teosofi: Jurnal Tasawuf dan Pemikiran Islam* 11/1 (2021), 93–121.

<sup>2</sup> Saeyd Rashed Hasan Chowdury, *Hint Alt Kitasında Sûfî–Selefi Mücadelesi Bağlamında İslam'da İç Banşın Korunması* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2023), 113–114.

Bekir'in (r.a.) seyrü sülûk'ün yolu, Selmân-ı Fârisî, Ca'fer es-Sâdık, Bâyezid-i Bistâmî aracılığıyla Nakşibendiyye tarikatına girmiştir. Nakşibendiyye tarikatı pîrleri, tasavvufun cezbe makamının ötesine geçerek gayb (görünmeyen varlık) makamına ulaşarak Allah hakkında farklı bir bilgi elde etmişlerdir. Bu nedenle Nakşibendiyye tarikatı'nda seyrü sülûk'te cezbe tabiri daha fazla önem taşımaktadır.

İmâm-ı Rabbânî, "Mükâşefât-ı Ayniyye" adlı kitabının ikinci bölümünde, Hâce Ubeydullah'ın "seyrü sülûk" makamlarını başarıyla geçişini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Hâce Ubeydullah, cezbe makamını aşarak fenâ ve bekâ makamlarına ulaşmayı başarmıştır. Sonuç olarak, nihayetün nihayet makamına erişmiştir. Hâce Ubeydullah, bu makamlara ulaşarak ünlü bir pir olarak tanınmıştır. İmâm-ı Rabbânî, maneviyatın bize öğretilmemiş olsaydı, İslam'dan uzaklaşabileceğimizi ifade etmiştir.

"Mükâşefât-ı Ayniyye" kitabının üçüncü bölümünde, Bahâeddin Nakşibend'in müridlerinden Hâce Muhammed Parsa (Kuddise Sırruh Akdes), seyrü sülûk'un çeşitli yollarını detaylı bir şekilde açıklamıştır. Cezbe makamı yolunu izleyerek fenâfillâh ve bekâbillah yollarını aşmış ve hakikat makamının köküne ulaşarak, hatta velayet ve şehadet makamı seviyelerine erişmiştir. Bahâeddin Nakşibend, Parsa'ya cezbe ve seyrü sülûk'un farklı makamlarını öğrettiğini ifade etmiştir. Muhammed Parsa, ferdiyet bilgisini Mevlâna Arif'ten öğrenerek Gaybî-Hüyet (görünmeyen varlık) seviyesine ulaşmıştır.

Dördüncü bölümde İmâm-ı Rabbânî, Bahâeddin Nakşibend'nin seyrü sülûk'ün makamlarını anlatmıştır. Cezbe makamını geçtikten sonra sülûk-i fevkânî seviyesine yükselmiştir. Ardından fenâfillâh ve bekâbillah makamlarını geçerek velâyet makamına ulaşmıştır. Daha sonra siddîklik makamına erişmiştir. Kamîl makamını elde etmesine rağmen, gayb-i hüviyeti makamına yükselmiştir. Hz. Ali'nin (r.a.) gayb-i hüviyeti makamı'nda vefat ettiği belirtilmektedir.

İmâm-ı Rabbânî, "Mükâşefât-ı Ayniyye" kitabının beşinci bölümünde, ünlü mutasavvıf Ekmel Muhammed Baki'nin nihayatün-nihâye ve velâyet makamı mertebelerini nasıl geçtiğini ele almıştır. İmâm-ı Rabbânî, altıncı ve yedinci bölümlerde Allah'ın zâtına ve sıfatlarına dair konuları işlemiştir. Allah, zât ve sıfat itibarıyla kendine yeterli, nefis ve sıfatlardan müstağnidir. Yedinci bölümde İmâm-ı Rabbânî, seyrü sülûk ve keşf'in önemine vurgu yapmıştır. Bir defasında Bahâeddin Nakşibendi'ye seyrü sülûk'ün amacı nedir diye sorulduğunda, İmâm-ı Rabbânî'nin verdiği yanıtı göre, seyrü sülûk, mârifet'in tüm faaliyetlerinin detaylı bir şekilde açıklandığı ve tüm bu faaliyetlerin şariat tarafından doğrulandığı yerdir. İnsanlar arasında gerçekleşecek olan keşiflerin, şariat kurallarına uygun olması gerektiğini belirtmiş ve Ehl-i

Sünnet ve'l Cemaat âlimlerinin belirlediği usullere aykırı olan bir keşfin kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir. Çünkü bu tür keşifler, sırât-ı müstakîm'e tamamen zıttır.

İmâm-ı Rabbânî, "Mükâşefât-ı Ayniyye" kitabının sekizinci bölümünde, hakikat muhammediye'yi detaylandırmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şeriatı, önceki tüm şeriatların özünü temsil etmektedir. Sûfîlerin fenâ ve bekâ makamı özellikle Hz. Muhammed (s.a.v.) ile ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle, tasavvufun bekâ makamına ulaşmak her insan için mümkün olmayabilir. İnsanların bu makamlara erişebilmeleri için Hz. Muhammed (s.a.v.)'e tam anlamıyla uymaları gerekmektedir; aksi takdirde, bu makamlara ulaşmak mümkün olmayacaktır.

İmâm-ı Rabbânî, "Mükâşefât-ı Ayniyye" kitabının dokuzuncu bölümünde Sıfat Kelamı'nı ele almış, bu bölümde sûfîlerin nasıl konuşmaları ve davranmaları gerektiği konusunu detaylı bir şekilde ele almıştır. Onuncu ve on birinci bölümlerde ise İmâm-ı Rabbânî, Kur'an'ın önemine vurgu yapmıştır. Kur'an, mükemmelliğin kaynağı olan Kemâlat'a ışık tutmaktadır. Dünyadaki her şeyin ilminin Kur'an'da zikredildiğini ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.

Kur'an'ın özel özelliklerinden biri, büyük sûrelerdeki faziletlerin, daha küçük sûrelerdeki faziletlerle aynı olmasıdır. İmâm-ı Rabbânî, Kur'an-ı Kerim'de surelerin uzunluğu veya kısalığına bağlı olarak faziletin herhangi bir şekilde azalmadığını belirtmiştir. Her sureye, hatta her ayete, hatta her kelimeye ayrı bir faziletin emredildiğini ifade etmiştir. Her bir sure ve ayetin farklı olaylarla ilgili olarak nazil olduğunu vurgulayarak, insanların daha fazla fayda sağlayan ayet veya sureleri daha sık okumalarını önermiştir. Örneğin, nefis tezkiyesi ile ilgili ayetlerin okunmasının, nefsin temizliğine kavuşmada özel bir etkisi olduğunu belirtmiştir.

İmâm-ı Rabbânî, "Mükâşefât-ı Ayniyye" kitabının on ikinci ve on üçüncü bölümlerinde, Kur'an'ın bazı ince konularını ele almıştır. On dördüncü ve on beşinci bölümlerde ise Ramazan ayının hakikatini anlatmıştır. Ramazan ayında Allah'ın insanlara her türlü nimeti yağdırdığını vurgulamıştır. Kur'an'ın Ramazan ayıyla mükemmel bir ilişkisi olduğunu belirtmiş ve Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından Ramazan ayında Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirildiğini ifade etmiştir. On beşinci bölümde, iftarın önemini ve Muhammed (s.a.v.)'in neden orucu hurmayla açmayı emrettiğini ele almıştır. Oruç nedeniyle insanlar gündüzleri yemek yiyemediğinden, Hz. Muhammed (s.a.v.), bunun telafisi olarak iftarda hurma yemeyi teşvik etmiştir. Orucu hurmayla açmanın sırrının, hurmada bereketin çok olması olduğunu belirtmiştir. Çünkü hurma ağaçları, her bakımdan insanlar gibi yaratılmıştır. Muhammed (s.a.v.)'in hurma ağacını insanlığın amcası olarak adlandırmasının nedeni budur, çünkü hurma ağacı Hz. Âdem (a.s.)'in arta kalan toprağından yapılmıştır.

İmâm-ı Rabbânî'nin "Mükâşefât-ı Ayniyye" kitabının on altıncı bölümünde, Allah'ın şuûn'u ile sıfat arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Ayrıca, insanın Allah'tan neden razı olması gerektiğini detaylı bir şekilde açıklamış ve tasavufta terminolojinin önemini vurgulamıştır. Tanınmış sûfî alimi Abdülkâdir Geylânî'nin seyrü sülûk'un rızâ makamını geçtiği belirtilmiştir.

On yedinci ve on sekizinci bölümlerde, İmâm-ı Rabbânî ruhlar aleminde insan ruhunun doğasını tartışmıştır. İnsanların dünyaya gelmeden önce ruhlarının bu seviyede olduğunu belirtmiş ve Allah'ın, yeryüzüne ruhları göndererek onları insan olarak yarattığını ifade etmiştir. On dokuzuncu bölümde, İmâm-ı Rabbânî Allah'ı arama yolunda müminlerin iki aşamadan geçmesi gerektiğini söylemiş; Şühûdî tevhid ve vücudî tevhid olmak üzere toplam on makam bulunduğunu belirtmiştir. Bu on makamın nefis tezkiyesiyle ilgili olduğunu ifade etmiştir.

Yirmi bölümde, İmâm-ı Rabbânî herkesin içsel ve dışsal her durumda Allah sevgisiyle meşgul olması gerektiğini vurgulamış ve gözlerin ancak Allah'ın emri olmadıkça açılmaması gerektiğini belirtmiştir.

Yirmi birinci bölümde, İmâm-ı Rabbânî insanları hak tarikata uymaya teşvik etmiş ve özellikle Nakşibendiyye tarikatı'nın çeşitli özelliklerini vurgulamıştır. Tasavufta letaif teriminin neden önemli olduğunu anlatmıştır.

Yirmi ikinci bölümde, Kâbe'nin önemine dikkat çekmiş ve onun nasıl Allah'ın Evi'ne dönüştürüldüğünü anlatmıştır.

Yirmi üçüncü bölümde, İmâm-ı Rabbânî marifet ve fenâ terimlerinin önemine dikkat çekmiştir. Yirmi dördüncü bölümde, keramet'in tanımı ve özellikleri ele alınmıştır. İmâm-ı Rabbânî, tam zikir yoluyla doğru keşf'i elde etmenin ayrıntılarını açıklamıştır.

İmâm-ı Rabbânî'nin "Mükâşefât-ı Ayniyye" kitabının yirmi beşinci bölümünde, Allah'ın isim ve sıfatlarına dikkat çekilerek, Allah'ın insanı ateşten, sudan, topraktan ve rüzgârdan nasıl yarattığını anlatılmıştır. Yirmi altıncı bölümde ise 'hakikat-i Muhammediyye' terimi tartışılmış ve son Peygamber Hz. Muhammed'in (a.s.m) yaratılmışlar arasında en büyük peygamber olarak nasıl seçildiğine vurgu yapılmıştır.

İmâm-ı Rabbânî, yirmi yedinci bölümde, Allah'ın mahlûkatın benim ailem olduğunu söylediği bir Kudsî Hadîsi tam olarak anlatmıştır. İmâm-ı Rabbânî, Allah'ın mahlukatın Kendi ailesi olduğunu ifade ettiğinde, Allah'ın her zaman mahlukatın yanında olduğunu belirtmiştir.

İmâm-ı Rabbânî'nin "Mükâşefât-ı Ayniyye" kitabının yirmi sekizinci bölümünde, bu dünyanın bir amel yeri olduğunu ve rahatlık yeri olmadığını ifade etmiştir. İnsanlar rahatlıkları bir kenara bırakarak daima amellere yönelmeli ve herkesi Lâ ilâhe illallah zikri ile meşgul olmaya teşvik etmiştir. Ayrıca, zikir yapılırken gizli yapılmasının önemine vurgu yapmıştır. İnsanlar günde beş bin defadan fazla zikir yaparlarsa seyrü sülûk makamına kolaylıkla ulaşabildiklerini

belirtmiştir. İmâm-ı Rabbânî, tembelliği müminin düşmanı olarak ilan etmiş ve birçok ameli teşvik etmiştir.

İmâm-ı Rabbânî'nin "Mükâşefât-ı Ayniyye" adlı kitabının son bölümünde, kâinatın Yaratıcısına iman etmenin gerekliliğine büyük önem vermiştir. Cehri veya şeriat alimleri bu yaratılışa mevcûde-i hâricî adını verirken, sûfîler bu yaratıma mevhum adını kullanmaktadır. Ayrıca, bu bölümde insanların marifet seviyelerinden nasıl geçip İnsân-ı kâmil haline gelebileceklerini çok güzel bir şekilde anlatmıştır.

### **Kaynakça**

Chowdury, Saeyd Rashed Hasan. *Hint Alt Kutasında Sûfi-Selefi Mücadelesi Bağlamında İslam'da İç Barışın Korunması*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2023.

Chowdury, Saeyd Rashed Hasan–Göktaş, Vahit. "A Critical Analysis of Imam Rabbani Ahmad Sirhindi's Doctrines on Sufism". *Teosofi: Jurnal Tasawuf dan Pemikiran Islam* 11/1 (2021), 93-121.

İmâm-ı Rabbânî Ebü'l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilâbidîn el-Fârûkî es-Sirhindî. *Mükâşefât-ı Ayniyye*. Çev. Dr. Md. Abu Baker Siddique. Narayanganj: Hakimabad Khanka-e-Mozaddedia, 6. baskı, 2009.